

Egyedüli példány

NYUGAT-KÉPESKÖNYV

**Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest, 2009
288 oldal, 4830 Ft**

A *Nyugat*-emlékévben számos olyan könyv jelent meg, amely a XX. század korszakos jelentőségű folyóiratához kapcsolódik. A Petőfi Irodalmi Múzeum a jeles évfordulóra nemcsak színvonalas rendezvényekkel, hanem több kiadvány révén is igazán méltóképpen emlékezett. 2009-ben adták ki többek között Ady Endre összes fényképét (E. Csorba Csilla: *A portrévá lett arc*), Kelevéz Ágnes válogatott tanulmányait („*Kit új korokba küldtek régi révek*”), a *Nyugat-képeskönyvet* és a *Nyugat népe* című tanulmánykötetet. Ez utóbbi a PIM-ben rendezett, *A Nyugat útjai* című konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatát tartalmazza. A kötet egyik szerkesztője, Tverdota György arra hívja fel a figyelmet, hogy „a *Nyugattal* való foglalkozás önismeretünk közvetett útja. Sem az elméleti spekuláció, se a pozitivistá anyagismeret, sem a módszertani megfontolások nem elegendők a modern ember legnehezebb dilemmáival szembenező irodalmi mozgalom érdemi megértéséhez.” (422.)

A PIM Médiatárának gyűjteményéből válogatták az *Aranyhangok* című CD-sorozat harmadik darabját, melyen mások mellett Devecseri Gábor, Jékely Zoltán, Szentkuthy Miklós, Tamkó Sirató Károly és Zelk Zoltán is megszólal. Ugyancsak CD formában jelent meg a *Kelettől Nyugatig. Mesélő térképek a Nyugat íróinak életéről* című, több száz képből, adatból és történetből álló topográfia, amelynek segítségével sok-sok érdekes kérdésre kaphat választ az, aki böngészni kezdi. A képes, interaktív adatbázist leginkább diákok és tanárok „forgathatják” haszonnal. A *Nyugat-mozi* CD archív filmfelvételeket tartalmaz, mottója egy Karinthy-idézet lehet: „A mozgókép a legcsodálatosabb alkotása az emberi leleménynek.” Ady Endre temetését, Móricz Zsigmondot és családját láthatjuk, de szerepel a CD-n Babits Mihály a családjával, Móricz, Szabó Lőrinc és Németh László baráti asztaltársaságban, Nagy Endre mint konferanszié, a Kosztolányi család vagy a Verpeléti úton högolyózó Karinthy is.

A *Nyugat-képeskönyv* különösen azért érdekes, mert lapozgatása közben elgondolkodhatunk azon, hogy miért is lehetünk halásak a fényképezés feltalálójának és tökéletesítőinek, hogy miért is fontos az utókor számára egy-egy fotográfia. Az idő könyörtelenül múlik, ma még harmincévesek vagyunk, ám holnap már tizzel többek, de a fényképen az éppen aktuális pillanat rögzül: egy átható tekintet, egy mosoly, egy szerelmes ölelés, egy vicces póz. S érdekes az is, hogy van, aki szívesen áll vagy ül a kamera elé, más pedig menekül, ha meglátja a fényképezőgépet. A *Nyugat* írói, költői közül Karinthy például elő-

szerepettel pózolt, nemegyszer bizarr öltözékekben és helyzetekben készült róla kép: atlétaként fürdőruhába öltözve, fürdőruhában egy női aktszobor partnereként, pizsamában Rejtő Jenő és Salamon Béla társaságában, cowboynak öltözve pisztollyal a kezében, bűvész-ként, amint átszűr egy nőt vagy éppen saját fejével bűvészkedik.

A Babits Mihályról készült fotók többségét felesége, Török Sophie készítette, aki nem tökéletesen ugyan, de megtanult fényképezni, s egy közepes masinával örökítette meg férje mindennapjait. A képek főszereplője a költő: egyedül, a családja körében, társaságban, uszodában, a Szent Márk téren vagy éppen munka közben. Keresztury Dezső írja a Babits-ikonográfia előszavában, hogy „A képeken a költő egész pályaképét, testi megjelenésének, környezetének, baráti körének változásait, arcának, szellemi tükörképének gazdagodását, elmélyülését, tragikus pusztulását nyomon lehet követni.” (*„...külön tér... külön idő...” Babits Mihály fényképei [ikonográfia].* Összeállította W. Somogyi Ágnes. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1983) Kosztolányi a fényképekről *A szegény kisgyermek panasza*i című versciklusának egyik darabjában vall: „Fényképek. [...] // Élők, halottak. Ez a társaságom. / Olykor magamra hagynak délelőtt, / az életük egyszerre visszalátom, / mikor beszéltek egy-egy kép előtt. / Minthogyha kérdenék, ki ez a gyermek? / Figyelnek. // Csak képek. / Az élőkéi mind barnák s nevetnek. / De a halottakéi oly meredtek. / És kékek.” Juhász Gyula összes fotóját böngezsze hasonlóan vélekedhetünk, mint ha Ady képeit nézegetnénk: „az arc hallgat, a szemek beszélnek”, de eszünkbe juthat Juhász *Fotográfiaiák* című versének néhány sora is: „Itt mindig így maradnak mosolyogva / Vagy mindig mélán komolyodva néznek, / Amig pereg, pereg a homokóra. // És rám köszönnek ők is, kik nem élnek.”

Bár József Attiláról viszonylag kevés fénykép készült, egykori szerelmétől tudjuk, hogy a költő különös izgalommal készült egy-egy fotózásra. Vágó Márta ürömi kirándulásukat fölelevenítve írja: „Ő tudatosan jelentőséget tulajdonított külsejének is, mint egy színész, mérlegelte az arckifejezését is, amit az utókorra hagy majd.” (*József Attila. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1975. 260.*) De hát ez természetes is: a fénykép lehetőséget ad arra, hogy valamiféleképp mégiscsak halhatatlanná váljunk.

A Kelevéz Ágnes és Szilágyi Judit által összeállított *Nyugat-képeskönyv* lapjairól e kivételes korszak kivételes egyéniségei köszönnek ránk. A kötet szerkesztői a bevezetőben arról vallanak, hogy „...milyen jó volt a képeket válogatva magunkon érezni száz évvel ezelőtti tekintetüket, (...) mennyire felkavaró volt az idézeteket gyűjtve, a szövegekben kalandozva újra és újra felismerni: a jól szerkesztett mondatokkal, hosszan visszhangzó gondolatokkal dolgozó Nyugat-szerzők méltán váltak klasszikusainkká.” S valóban: furcsán borzongató érzés belenézni Móricz vagy Csinszka vagy Osvát Ernő szemébe, s eltöprengni azon, vajon mire gondolhattak épp abban a pillanatban, amelyet a fényképezőgép rögzített. A szerkesztők munkája azért is tiszteletre méltó, mert a legismertebb dokumentumok mellett olyan apróságokat, mondhatni mosócédulákat is közlétesznek, mint például Osvát Ernő napirendterve: három óra írás, két és fél óra könyvek, másfél óra újságotolvasás, három óra Nyugat, két óra járkálás, egy óra apró elintézni valók, hét óra alvás, négy óra testi dolgok, társaság, szórakozás. (31.) Vagy egy írógéppel írt, foltos cetli: „BABITS MIHÁLY irodalmi ügyekben kizárólag csütörtök délután fogad.” (225.) Vagy Illyés Gyula 1941-es listája az új folyóirat lehetséges címeivel, amelyen a Magyar Csillag mellett szere-

pel például a Magyar Mérték, Magyar Tisztás, Magyar Bástyá, Verőfény, Világosság, Atlantisz, Magyar Toll, Magyar Téka, Hajnal, Szikra, Virrasztó címötlet is. (274.)

Az 1908-ban indult folyóirat szerkesztőiről és szerzőiről számos portré található a könyvben, de csoportképek, kéziratok, könyvborítók, korabeli plakátok, levelezőlapok is láthatók. Szerepel a kötetben Bartók Béla *Allegro barbaró*jának kottája, Karinthy a Zepelin fedélzetéről Kosztolányinak küldött képeslapja vagy a Fenyő Miksa ötvenedik születésnapja tiszteletére rendezett ünnepi vacsora étlapja is. Móríc Zsigmondot Ady, Lengyel Menyhért, Lesznai Anna és Hatvany Lajos hívta táviratban Kaffához a Márvány utcába: „csak vacsora nem üzlet sok üdv”. (89.) Osvát Ernő súlyos veseműtete után üzenté Miscolcra Füst Milánnak: „milan mert nem joesz el hozzam”. (127.)

Ha a fotókat nézegetjük, akkor a költők, írók mindennapjait is közelebb érezhetjük magunkhoz, s egy-egy felvétel láttán nem a nagy művészt ismerjük fel, hanem az embert, aki „egyedüli példány”, ugyanakkor sok mindenben valamennyiőnkkel rokon. A *Nyugat* munkatársai is jártak strandra, kávéházba, tanúskodtak esküvőn, szüreteltek, ültek lóháton, részt vettek városnézésen, volt útlevelük, kedvezményes árú éves bérletjegyük, beszélgettek a szomszédaikkal, használtak írógépet, kalapot, nyakkendőt hordtak, dohányoztak, szemüveget, szakállat, bajuszt, fülbevalót viseltek, kisgyermeket tartottak karjukban, fegyvert fogtak a kezükben, ráncolták a homlokukat, szűrős tekintettel, ábrándozva vagy épp mosolyogva néztek a fényképezőgép lencséjébe. Nagy Kató és Cs. Szabó László esküvőjén az egyik tanú Móríc Zsigmond volt. Babits gyakran fürdőzött az esztergomi strandon, de sielt is Újtátrafüreden. Lesznai Anna cigarettával a szájában festett. Radnóti napszemüvegben, fürdőnadrágban egy nyugágyban üldögélve napozott. Füst Milán és Déry Tibor együtt hajózott Dubrovnikból Görögországba. Hétköznapi helyzetekben, úszónadrágban vagy fürdőruhában, karosszékben üldögélve mennyire más az az ember, aki máskülönben komoly szerkesztő vagy épp szigorú kritikus.

A képeskönyvben azonban nemcsak a képek az értékesek, hanem az azokat kísérő idézetek, levélrészletek is. Az 1908–1941 között megjelent folyóirathoz kötődő kivételes személyiségek számos mondása megfontolásra érdemes. Igazat adhatunk Fenyő Miksának: „Aki e korszak irodalomtörténetét meg fogja írni, legjobban teszi, ha fejezetei címéül egy-egy kávéházat választ.” A korszak alkotói ugyanis többnyire a kávéházakban írtak, ott vitatkoztak, játszottak. Számos anekdota, legenda kötődik a „kávéházi szegleten” történetekhez, az egyik például József Attilával kapcsolatos, az úgynevezett barkochba-történetről van szó, amelyet Kosztolányi Dezső is megörökített *Ezerkilencszázharminchárom* című novellájában (amely aztán *Barkochba* címen vált ismertté). De vegyük például Juhász Gyula egyik levelét, amit Fenyő Miksának címzett, s amiben *A Holnap* antológia szerzőinek nevében megköszöni a *Nyugat*-ban megjelent Fenyő-cikket, a *Hadi készülődések* címűt. A papiroson látható logó: „EMKE” kávéház NAGY-VÁRAD Bémer-tér. Vagy nézzük meg a képeskönyv 69. oldalán látható fotót, amin Tersánszky Józsi Jenő látható egy kávéházi társaságban. Az asztalon röviditalok és borosüveg, a háttérben kabátok és kalapok lógnak a fogason, s ott a hegedűn játszó zenész is. A képhez Füst Milán-idézet tartozik: „A kávéházban fény volt és meleg, s ha környezetünk gyertyavilágos sötétségéből oda beléptünk, akkor úgy éreztük, hogy mégse vagyunk annyira elhagyatottak. Ott voltak barátaink és ott volt minden menedékünk.” De idézhetnénk Ambrus Zoltánt is: „Másutt az emberek klubokba, társaságba járnak, elmehetnek egymáshoz. Másutt az embereknek laká-

suk is van. Sőt pénzük is. A pestinek nincs egyebe, csak igénye. És a kávéház az egyetlen, ami olcsó... Olyan hely, ahol legalább beszélgetni lehet.” (75.)

S nem csak beszélgetni. Szép Ernő szerint például „a Japán kávéház az ifjúság tündérhazája volt”, de Szabó Lőrinc egy időben szinte ott is lakott: „Ezerkilencszáztizencskilenc őszen (...) kávéházban »laktam«, a Centrálban. (...) Ide járt Babits, Tóth Árpád, Trócsányi. Schöpflin, később Mikes és mások.”

Oly sok ember, oly sok sors fűződik e folyóirathoz, hogy lehetetlen valamennyit felidézni. A fájdalmak és örömök, a kétségek és bizonyosságok mind nyomon követhetők akár a fotográfiákon is, de az írott szövegeken még inkább. Megrendítő látvány a beteg Babits Mihály, a halott Ady Endre, és ugyancsak szívbe markoló Kaffka Margit 1912-es óhaja: „Szeretnék pár esztendő még tűrhető egészségben megérni: a kis fiamat nőni látni; ... néhány kötelességnek érzett íráshoz szeretnék még magamban hitet; csak annyit, amennyi okvetlenül szükséges! Vajon ráérek-e mindezekre?” József Attila sorsa másképp tragikus, mint Kaffkáé. Osvát Ernőnek írta kétségbeesetten 1925. november 14-én: „Szerkesztő uram, én azt hiszem, fölösleges vagyok. Mindennek, mindenkinek és magamnak is. Pedig én mindent, mindenkit nagyon-nagyon szeretek.” A képeskönyvben az a rész nem szerepel, amik az ifjú poéta elnézést kér e szokatlan kitarulkozásért: „...ne haragudjék, hogy ilyen udvariatlanul mutogatom fájdalmamat, de kell, hogy rögtön agyon ne lőjem magam.” (*József Attila levelezése*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 88.) Móricz is elkeseredetten fogalmazott 1933. február elsején Babits Mihálynak írt levelében: „Én nagyon belefáradtam a Nyugatba. Úgy érzem kedvem s erőm utolsó cseppjeit is kiadtam.” Február 7-én aztán Móricz lemondott részvényeiről Babits javára, és kivált a szerkesztőségből, feladatait Gellért Oszkár vette át.

Babits egyik cikkének kéziratán ott a figyelmeztetés: „Szigorúan a kézirat szerint szedni!” A *Nyugat új korszaka elé* című, 1934-ben megjelent írás első mondata – „Az élet mozgás, ár vagy apály. Mindenki megöregszik, aki nem tud folyton megfiatalodni” – örökérvényű gondolat, s vonatkoztatható a folyóiratokra is, de nem csak azokra. Talán Gyergyai Albert fogalmazta meg a legpontosabban a folyóirat lényegét 1971-ben: „A Nyugathoz tartozni rangot, tisztességet, jogot és kötelességet jelentett, s amelynek Osvát egy életet, Babits katedrát s Akadémiát, Móricz egész kis vagyont áldozott, s amely harminc esztendőn át s legtávolibb hiveinél is egyet jelentett nálunk, minden fatális hézag és minden botlás ellenére, a műveltséggel, az emberséggel, az irodalom önzetlen szeretetével.”

(Fotók, dokumentumok a Nyugat történetéből. Válogatta, összeállította, szerkesztette Kelevéz Ágnes és Szilágyi Judit.)

Gajdó Ágnes